

Оцінюючи можливості широкого впровадження інклюзивної освіти в Тернополі, більшість опитаних освітян вважають, що на сьогодні країна не готова чи лише частково готова перейти до інклюзії широкого масштабу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Демченко Ірина Іванівна. Сутність поняття «Інклюзивна педагогіка» // Наука України. Перспективи та потенціал: матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції (29–30 вересня, 2013 р., м. Київ)/ Всеукраїнське громадянське партнерство «Нова освіта». – К.; Запоріжжя: ФОП Москвін А. А. Поліграфічний центр «СоруArt», 2013. – С. 38–40.
2. Колупасва А.А. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка. Путівник для педагогів. Навчально-методичний посібник. / Колупасва А. А. Таранченко О. М. – К.: «АТОПОЛ», 2010. – 96 с
3. Інклюзивна освіта, інтегроване навчання як альтернативні форми здобуття освіти дітьми з особливими освітніми проблемами – [Електронний ресурс] – Дата опрацювання: 21.01.2014. Режим доступу: http://solonelogoped.at.ua/publ/inkluzivna_osvita_integrovane_navchannja_jak_alternativni_formi_zdobuttjaosviti_ditmi_z_osoblivimi_osvitnimi_probleмами/1-1-0-1

Головка Н.

Науковий керівник – доц. Широкоградюк Л. А.

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З ДІТЬМИ-АУТИСТАМИ

Кожна дитина по-своєму унікальна і є найбільшою цінністю для своїх батьків та суспільства. Складним випробуванням для батьків є дізнатись, що їхня дитина відрізняється у своєму розвитку від ровесників і має особливі потреби. З року в рік зростає кількість дітей з особливими потребами, яким необхідна додаткова медична, навчальна і соціальна підтримка з метою покращення здоров'я, якості життя, включення їх в соціум. До цієї категорії відносяться і діти-аутисти.

В світі з 10 тис. дітей 5-10 є аутистами й кількість хворих росте з кожним роком. Світова спільнота вже усвідомила необхідність поліпшення умов життя аутичних дітей та їхніх сімей, проте в Україні відсутня навіть статистика [6, с. 13].

Дитячий аутизм (від лат. *autos* – сам) є одним з клінічних варіантів такого типу дизонтогенезу, як спотворений розвиток (за термінологією В. В. Лебединського). При цьому типі психічного дизонтогенезу спостерігаються складні поєднання загальної психічної недорозвиненості дитини [2, с. 5].

В широкому сенсі під аутизмом розуміється довготривале порушення розвитку, яке на поведінковому рівні виявляє себе у намаганні жити з своєю «власною світі». Неконтактність може бути викликана різними причинами і виявлятися в різних формах. Іноді вона виявляється просто характерологічною рисою дитини, але буває викликана слабким зором чи слухом, глибокою інтелектуальною недорозвиненістю і комунікативними труднощами, невротичними розладами [4].

Протягом останніх років розвиток дітей-аутистів все більше привертає увагу медиків, психологів, педагогів. Як науковців так і практиків. Проте відомо, що в Україні не існує державних установ, робота яких спрямована на корекцію розвитку осіб з аутичними розладами. Відповідно фахівці не займаються активним пошуком корекційно-розвивальних методів роботи з такими дітьми. Відсутні зв'язки з іноземними спеціалістами, які б дозволили набути знання та навички ефективної роботи з дітьми-аутистами, перейняти діагностичні методики для ефективного виявлення саме аутичного спектру розладів, адже донедавна нерозпізнаний аутизм могли плутати з глухотою, розумовою відсталістю чи шизофренією.

На сьогоднішній день доробком українських науковців є наукові статті, присвячені різним проблемам аутичної дитини, Концепція розвитку, навчання і соціалізації дітей з аутизмом. Проте українська спеціальна психологія і педагогіка, присвячена аутизму, перебуває на початковій стадії розвитку.

Варто зазначити, що система допомога дітям з аутизмом в Україні лише почала формуватися. Відомо, що в нашій країні відсутні спеціальні державні установи, які б надавали допомогу в лікуванні аутичних дітей, медичні програми для реабілітації, адаптації, навчання; державне фінансування. На сьогоднішній день існує кілька приватних центрів, що займаються їх проблемами. Це київські «Школа Життя», «Школи-Сходинки» і розвиваючий центр «Сонячне коло» (ще один центр відкривається в Тернополі, за сприянням бельгійських спонсорів). Важливим питанням є соціалізація сімей аутичних дітей, реалізація програми сімейного супроводу, забезпечення індивідуальної підтримки, надання допомоги матерям.

Однією із невивчених тем, пов'язаних з розвитком аутичної дитини, є психолого-педагогічний вплив на мікросередовище, в якому вона знаходиться. Відомо, що виховання аутичної дитини є складнішим завданням, аніж її навчання.

Вважається, що синдром дитячого аутизму остаточно формується до 2,5 –3-х років. Проте тенденції аутичного розвитку можуть бути виявлені практично з народження дитини. Для дітей з аутизмом характерні наступні поведінкові особливості: дитина уникає чи не шукає погляду в очі, не проситься на руки, її посмішка адресована не близькій людині, а частіше виникає у зв'язку з іншими приємними для дитини враженнями.

Доктор педагогічних наук, професор Тарасун В.В. вважає, що основними ознаками аутизму при всіх його клінічних варіантах є:

- відгородженість від зовнішнього світу;
- слабкість емоційного реагування стосовно близьких людей, аж до повної байдужості до них.

Проте поруч з байдужістю, можлива також симбіотична форма контакту, коли дитина відмовляється

залишатися без матері, хоча ніколи не буває з нею ласкавою;

- слабка здатність (або нездатність) диференціювати живі і неживі об'єкти, чим, зокрема, пояснюється їх агресивна поведінка щодо іншої дитини, яку вони можуть сприймати як ляльку;
- недостатня реакція на зорові та слухові подразники, хоча можуть бути дуже чутливими до слабких подразників (не переносять шум побутових приладів, капання води тощо);
- прагнення до збереження незмінності оточуючого простору (феномен тотожності, за А. Канером), страх всього нового (неофобія);
- одноманітна поведінка зі стереотипними, примітивними рухами (перебирання пальців, згинання і розгинання плечей і передпліч, розхитування тулубом чи головою, підстрибування навшпиньках тощо);
- різноманітні мовленнєві порушення – від мутизму (повної втрати мовлення) до підвищеного вербалізму, що виявляється у вибіркового ставленні до певних слів та виразів;
- характерна зорова поведінка, яка проявляється в тому, що дитина не переносить погляду в очі, має „біжучий” погляд;
- різноманітні інтелектуальні порушення (за даними психометричних досліджень у 55-60% випадків у дітей з аутизмом спостерігається розумова відсталість; у 15-20% - легка інтелектуальна недостатність і 15-20% дітей мають нормальний інтелект);
- наявність рудиментарних способів обстеження предметів: обнюхування, облизування, покусування і т.п.;
- довга затримка при формуванні комплексу «Я», що виявляється у схильності казати про себе у третій особі [1, с. 5-6].

Голова Ради Асоціації підтримки осіб з аутизмом «СОНЯЧНЕ КОЛО», старший науковий співробітник Інституту спеціальної педагогіки НАПН України Скрипник Т. зауважує про особливості розвитку пізнавальних процесів у дітей-аутистів:

- значне порушення уваги;
- фрагментарність когнітивної (у тому числі й перцептивної) обробки інформації (теорія ослаблення центрального зв'язування за В. В. Тарасун);
- обмеження у спроможності інтерпретувати інформацію, яка сприймається та розуміти її зміст;
- високий рівень розвитку у дітей пам'яті, зокрема механічної, хоча сам процес запам'ятовування носить у них ізольований характер, а в її використанні виявляється виражена автономність;
- «негнучкий» процес мислення, буквальне розуміння непрямого смислу [3, с. 31-32].

Зважаючи на наведені нами особливості розвитку психіки, надзвичайно важливою проблемою є соціалізація дітей з аутизмом, тому що вона є фактично єдиним шляхом формування і розвитку їх особистості.

Різновидом соціалізації є соціальна адаптація, що передбачає пристосування людини до мінливого соціального середовища за допомогою різних соціальних засобів. Для дитини з аутизмом соціальна адаптація надзвичайно складна проблема, оскільки у переважної більшості засвоєння правил середовища є практично неможливим. Тому, на думку вчених, адаптацію у цьому контексті можна розглядати як механізм соціалізації і шукати додаткові засоби соціалізації аутичної дитини. При цьому важливим може виявитися положення про те, що соціальна адаптація охоплює біологічну, психічну і соціальну сфери буття людини (П. Карако), а, отже, пошуки шляхів забезпечення соціалізації дитини з аутизмом можуть йти у плані розгляду кожної із зазначених складових [1, с. 50].

Вагомим фактором соціалізації аутичних дітей є ставлення до них як до повноцінних членів суспільства. Засвоєні стереотипи заважають суспільству адекватно сприймати людину, яка має інші психологічні якості, по-іншому сприймає і переробляє інформацію. Тому надзвичайно важливо долати ці стереотипи, приймати дітей з особливими потребами і за необхідності надавати їм допомогу.

Частиною вирішення проблеми соціалізації дітей-аутистів є врахування особливостей взаємодії з такими дітьми. Першим важливим кроком у роботі з дитиною з аутизмом є встановлення з нею емоційного контакту.

Т. Пітерс визначив алгоритм встановлення соціальних контактів з аутичними дітьми:

1. Слід уникати поспіху, спілкування має проходити в спокійних умовах.
2. Під час спілкування не підвищувати голос, уникати різких рухів, зайвої активності, метушливості.
3. Для аутичної дитини може бути неприємним пильний погляд, вживання її імені, наполегливі пропозиції з боку дорослого.
4. Спостерігати чим цікавиться дитина.
5. Бути чуйним до спроб дитини вступити в контакт [6, с. 98].

Якщо дитина відсувається, не потрібно відходити від неї далеко. Коли ж дитина звикне до присутності, можна поступово включатися в її гру. Тут важливо мало говорити і не робити активних дій. Можна неголосно повторювати за нею її слова. Потрібно дати зрозуміти, що ви не заважаєте гратися. Налагодження контакту вимагає часу і терпіння.

Взаємодія повинна відбуватися в декількох напрямках одночасно, серед яких одним з пріоритетних є ігрова діяльність (уміння і бажання дитини гратися).

Вчені зазначають, що гра дітей з аутичними розладами, як правило, нефункціональна, несоціалізована, позбавлена сюжету і символічних рис, монотонна, і складається з багаторазово повторюваних маніпуляцій з іграшками (які використовуються не за призначенням) або з неігровими неструктурованими матеріалами (палички, вода, пісок, шматочки тканини, шматки паперу) [5, с. 36].

Тому таких дітей треба вчити гратись, починаючи з розвитку предметно-ігрових дій, заснованих на особистісному інтересі дитини до тієї чи іншої іграшки або ситуації. При цьому обов'язково повинні враховуватися ігрові переваги дитини: для заняття на перших порах береться улюблена або добре

знайома дитині іграшка. Дорослий пропонує дитині здійснювати предметно-ігрові дії по наслідуванню, неодноразово повторює їх і супроводжує мовними коментарями. У подальшому дії з іграшкою переходять до сюжетної гри. Для становлення сюжетної гри дітей навчають гратись спочатку поряд з партнером, а потім разом зі своїм однолітком. Лише поступово дітей у ході гри об'єднують в мікрогрупи.

Для того, щоб аутична дитина поступово могла розвиватися, входити в колектив, навчатися, дуже важливим є надання їй реабілітаційної та корекційної допомоги. Іноземні фахівці розробили ряд програм та методик для допомоги таким дітям. Найефективнішими з них вважаються програми і методи Р. Райхлера, Г. Месібова, М. Уелша:

- Оперативне навчання. Методика передбачає створення зовнішніх умов, які сприяють індивідуальному формуванню бажаної (заданої) поведінки в різноманітних аспектах (соціально-побутовий розвиток, оволодіння навчальними предметами, виробничими навичками, мовленнєвий розвиток). Індивідуальна система навчання для кожної дитини складається таким чином, що будь-який позитивний прояв нагороджується, тобто реалізується позитивне підкріплення, а негативний або ігнорується, або карається – реалізується негативне підкріплення.

- ТЕАССН-програма передбачає спрямування зусиль на створення спеціальних умов для навчання і розвитку дітей-аутистів.

- Холдінг-терапія полягає у спробі форсованого, майже насильницького утворення фізичного зв'язку між матір'ю і дитиною, оскільки відсутність такого зв'язку прихильниками цього методу вважається центральним порушенням при аутизмі [1, с. 12-15].

Підбиваючи підсумки, варто наголосити, що для соціалізації дітей-аутистів дієві методики існують. На жаль, у нашій країні такі методики використовуються рідко, діти-аутисти не мають необхідної підтримки з боку держави для реабілітації та корекційної допомоги. Проте досвід закордонних фахівців довів, що корекція соціалізації, мовленнєвого розвитку і вербальної комунікації дітей-аутистів є успішною. Це має велике значення для розвитку соціальних навичок та адаптації, що є фактично єдиним шляхом розвитку особистості аутичної дитини.

Активний психолого-педагогічний пошук діагностичних методик виявлення аутизму, створення методів соціалізації дітей-аутистів, розробка освітніх технологій, створення класів для дітей з особливими потребами в загальноосвітніх навчальних закладах, просвіта батьків, вивчення основ інклюзивної освіти педагогами дасть можливість максимальної адаптації таких дітей у соціум.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція розвитку, навчання і соціалізації дітей з аутизмом: Навч. посіб. для вищих навч. закладів / В. В. Тарасун, Г.М. Хворова; За наук. ред. Тарасун В. В. - К.: Наук, світ, 2004. – 100 ст.
2. Лебединский В.В. Общие закономерности психического дизонтогенеза. – В кн.: Психология детей с отклонениями и нарушениями психического развития. – СПб.: Питер, 2001. – 384 с.
3. Моделювання шкільної ситуації як засіб підготовки до навчання дітей з аутизмом: науково-методичний посібник / Т. В. Скрипник. – К.: Педагогічна думка. – 2008. – 104 ст.
4. Никольская О. С., Баенская Е. Р., Либлинг М. М. Аутичный ребенок: пути помощи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.autism.ru/read.asp?id=37&vol=0>
5. Островська К.О. Аутизм: проблеми психологічної допомоги. Навчальний посібник, 2006. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. – 110 ст.
6. Питерс Т. Аутизм: От теоретического понимания к педагогическому воздействию: Книга для педагогов-дефектологов. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. – 240 ст.

*Головка Н.
Науковий керівник – Удич З.І.*

ПРОФЕСІЙНІ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧИТЕЛЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Одразу зазначимо про відсутній однозначний підхід до визначення понять «компетентність», «професійна компетентність». Професійну компетентність визначають як певний психічний стан, що дозволяє діяти самостійно й відповідально, як оволодіння людиною здатністю й уміннями виконувати визначені професійні функції; як професійну готовність та здатність суб'єкту праці до виконання задач і обов'язків щоденної діяльності [5, с. 93]. На думку науковців, показниками професійної компетентності є загальна сукупність об'єктивно необхідних знань, умінь та навичок; уміння правильно їх застосувати під час виконання своїх функцій; знання й прогнозування можливих наслідків певних дій; результат праці людини; практичний досвід; гнучкість методу; критичність мислення; а також професійні позиції, індивідуально-психологічні якості [6].

Слід розрізняти професійну підготовку фахівця та його професійну компетентність. Перше поняття відбиває процес оволодіння необхідними знаннями і навичками. Компетентність – це ще й деяка перспектива, що тією чи іншою мірою доступна даному фахівцю через його індивідуальні можливості [6].

Впродовж останніх років у класах загальноосвітніх навчальних закладів збільшується кількість учнів з особливими освітніми потребами. Учніський контингент стає більш розмаїтим, виразніше простежуються особливості когнітивного, емоційного, фізичного та комунікативного розвитку школярів [3, с. 160]. У зв'язку з цим у практику сучасної школи інтенсивно входить інклюзивна освіта – система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що